Nr. 43 (novembris) 2022

Latvijas Cilvēku ar īpašām vajadzībām sadarbības organizācijas SUSTENTO izdevums

SUSTENTO

Neko par mums bez mums

VEICINĀT KULTŪRAS PIEEJAMĪBU

Ikviens no mums vārdu "kultūra" var skaidrot dažādi. Kāds uzreiz domā par galda kultūru vai uzvedības kultūru, cits ar šo vārdu saprot daudzus radošos procesus, kuros veidojas kultūras dzīve.

Kādā Eiropas Parlamenta pētījumā kultūra skaidrota kā jēdziens ar vairākām dimensijām. Kultūra kā iespēja izteikt sevi visdažādākajos veidos, radot mākslas darbus, kultūra kā kopīgs prieks, baudot citu cilvēku radīto. Teātris, māksla, literatūra, deja, mūzika, vizuālā māksla... šo uzskaitījumu noteikti var turpināt. Katram no mums tajā tuvākas un saprotamākas būs dažas kultūras jomas. Lielākā daļa cilvēku brīvi izvēlas sev tuvāko un bauda jau sagatavoto piedāvājumu vai arī veido to paši.

Tomēr cilvēkiem ar invaliditāti iespēja piedalīties kultūras dzīvē ir ierobežota. Tieši tādēļ ANO Konvencija par cilvēku ar invaliditāti tiesībām nosaka, ka cilvēkiem ar invaliditāti ir tiesības līdzdarboties kultūras dzīvē vienlīdzīgi ar citiem. Ko tas nozīmē? Konvencija uzsver, ka katra valsts ir atbildīga, lai kultūras materiāli būtu pieejami cilvēkiem ar invaliditāti, lai viņi ērti varētu iekļūt visa veida kultūras pasākumos, apmeklēt dažādas kultūras vietas un piedalīties radošajā procesā. Pēc diskusijas par kultūras pieejamību, kas Latvijā notika 2020. gada decembrī, Valsts kultūrkapitāla fonds izveidoja īpašu programmu kultūras pieejamības veicināšanai. Šajā avīzē stāstīsim arī par tiem projektiem, kuri programmas ietvaros ieguvuši finansējumu un padarījuši kultūru pieejamāku cilvēkiem ar invaliditāti Latvijā. ▲

Gunta Anča, SUSTENTO valdes priekšsēdētāja

Sapratne un attieksmes maiņa

Latvijā pieeja kultūrai ne visiem ir vienlīdzīga. Šķēršļi ir gan kultūras patērētājam, gan kultūras veidotājam – amatierim vai profesionālim. Cilvēkiem ar invaliditāti šķēršļi var rasties kultūras telpas, vietas vai satura nepieejamības dēļ. Piemēram, cilvēki riteņkrēslos nevar apmeklēt koncertu, ja vienīgais veids, kā iekļūt zālē, ir kāpnes; neredzīgi cilvēki nevar novērtēt muzeja eksponātus, ja nav aprakstu pieejamā audio vai elektroniskā formātā vai Braila rakstā; nedzirdīgi cilvēki nevar baudīt filmu kinoteātrī, ja nav subtitrēšanas vai zīmju valodas tulkojuma; savukārt cilvēki ar intelektuālās attīstības traucējumiem nevar saprast to informāciju, kas rakstīta dažādās izstāžu zālēs, ja tā nav sagatavota vieglajā valodā. Iespēju, kā padarīt kultūras norises pieejamākas, ir ļoti daudz, tādēļ ir svarīgi saprast, kā un kuras no tām labāk būtu izmantojamas katrā konkrētā vietā.

Lai atrisinātu šo jautājumu, kopumā ir jāskatās daudz plašāk. Vispirms ir nepieciešams izveidot tādu likumdošanu, kurā tiek runāts par kultūras norišu pieejamību. Jābūt izveidotiem atbilstošiem normatīvajiem aktiem, politikai, stratēģijai un, galvenais, arī standartiem, lai mēs varētu novērtēt, kas ir vai kas nav pieejama kultūra. Neraugoties uz to, ka daudzās valstīs likumi ietver pieejamas kultūras pamatideju, tā netiek realizēta, jo trūkst līdzekļu. Šobrīd Latvijā ir pieejams fondu finansējums, taču tas ir ļoti nepastāvīgs un lielā mērā var uzlabot tikai kultūras saturisko daļu, nevis fiziskās vides pieejamību. Tāpēc ir jāsāk meklēt līdzekļi valsts budžetā, kas atbalstītu ne tikai kultūru kopumā, bet arī iekļaujošu kultūru, kas būtu pieejama ikvienam.

Lai arī bieži runājam par praktiskiem šķēršļiem, sastopamas arī it kā neredzamas attieksmes barjeras, kas daudziem cilvēkiem traucē pilnvērtīgi piedalīties kultūras procesā. Cilvēki ar invaliditāti bieži atzīst, ka nejūtas gaidīti kultūras norises vietā, piemēram, neredzīgi cilvēki, aizejot uz kādu muzeju, bieži saskaras ar jautājumu: kādēļ gan jūs šeit atnācāt, jūs taču nevarēsit neko redzēt. Tādēļ sabiedrībā ir jāveido sapratne, ka ikvienam cilvēkam ir tiesības baudīt kultūru, domājot par to, kā kultūru padarīt pieejamāku visiem.

Kultūras iestāžu un kultūras procesu pieejamības veicināšanai ir nepieciešama kultūras radītāju pozitīva attieksme, vēlme mainīt situāciju un piesaistīt aizvien jaunus un jaunus skatītājus. Tomēr ir ļoti svarīgi, lai šajā pieejamības veidošanas procesā tiktu iekļauti arī paši cilvēki ar invaliditāti un viņu organizācijas. Vienmēr jāatceras, ka tikai paši cilvēki zina vislabāk, kas ir nepieciešams, un tikai viņi var dot vislabākos padomus, lai padarītu kultūru pieejamāku ikvienam. ▲

© Latvijas Cilvēku ar īpašām vajadzībām sadarbības organizācija SUSTENTO

Projekts tiek finansēts Latvijas Republikas dotācijas ietvaros, ko administrē Labklājības ministrija.

Par avīzes saturu atbild Latvijas Cilvēku ar īpašām vajadzībām sadarbības organizācija SUSTENTO.

Redkolēģija: Gunta Anča, Ligita Liepiņa, Iveta Neimane, Ineta Osipoviča, Edvīns Fricis Svars, Kristīne Veispale

Redaktore: Valda Lutiņa

Kontaktinformācija:
Elizabetes iela 57-15, Rīga, LV-1050,
tālrunis 67590437,
e-pasts: sustento@sustento.lv
Mājas lapa: www.sustento.lv

Pārpublicēšanas gadījumā atsauce obligāta.
Avīzes makets un druka SIA "ANDIMAR-J"

Ceļā uz iekļaujošu kultūru

Latvijā arvien vairāk tiek domāts un darīts, lai cilvēki ar invaliditāti brīvi iekļautos mākslas un kultūras vidē, lai viņiem jebkurš pasākums būtu pieejams gan fiziski, gan saturiski. LĪBA BĒRZIŅA ir diplomēta māksliniece, iekļaušanas eksperte un radošās apvienības "Colorize" dibinātāja. Viņa ir viena no tiem, kas aizsākusi iekļaušanas kustību mākslas un kultūras vidē Latvijā. Par ceļu uz iekļaujošu kultūru viņas stāstījums.

KULTŪRAS NOZĪMĪBA

Cik sevi atceros, mani interesējusi māksla. Pirms apmēram desmit gadiem Londonā manās rokās nokļuva kultūras notikumu buklets, kurā gandrīz visiem pasākumiem bija atzīme, ka ir pieejams cilvēkam riteņkrēslā, kā arī ar redzes un dzirdes traucējumiem. Un man bija tāds priecīgs pārsteigums, ka varu izvēlēties! Nopietns pagrieziena punkts bija, kad strādāju laikmetīgās mākslas centrā "Kim?". Tad uzzināju, ka pasaulē ir iekļaušanas kustība kultūrā, proti, jebkurā nopietnā mākslas institūcijas mājaslapā var uzzināt par pieejamību un iekļaušanu. Tad arī sapratu, ka tā ir brīva niša Latvijā, un sāku mērķtiecīgi darboties.

Pirms pandēmijas sāku tikties ar muzeju darbiniekiem un saskāros ar daudz aizspriedumiem – cilvēki ar invaliditāti var taču sabojāt mākslas darbus... Un tad pandēmija visu iegrozīja par labu, jo sabiedrībā radās sapratne, ka māksla un kultūra nav tikai izklaide, ka caur kultūru var arī mācīties. Mani interesē māksla kā fenomens, domājot par to, kas tur ir tāds, kas palīdz cilvēkiem justies labāk.

MĀKSLAS UN KULTŪRAS VIDI VEICINOŠIE PASĀKUMI

Man ir liels prieks, ka kultūras vides cilvēkiem ir patiesa interese. Viņi ir radoši, meklē informāciju internetā un cenšas izdomāt risinājumus arī tad, ja vadība saka, ka nav naudas. Tā kā esmu vēstnesis kultūras vidē un kļūstu tajā arvien atpazīstamāka, tad daudzi meklē mani, lai palīdzu risināt situācijas, kas ir atšķirīgas un unikālas. Vienmēr iesaistu arī kolēģus ar dažādām invaliditātēm, lai sadarbība būtu pilnvērtīga.

Daudziem ir klasiskā izpratne, ka iekļaušanai vajag vadlīnijas. To ir ļoti daudz ārzemju resursos – ņem tik un tulko. Mēs gan vairāk mācāmies no tiešās saskarsmes, kā īstenot vajadzības.

Vides pieejamības vai iekļaušanas jautājumus īsti labi nepārzina strādājošie Kultūras ministrijā, viņi paši to atzīst. Bet izrādās – nevalstiskais sektors gan darbojas. Tāpēc mums visiem jāsanāk kopā, jo darbojamies viena mērķa vārdā. Kad kultūras darbinieki iepazīstas ar iekļaušanas filozofiju, viņiem nav atpakaļceļa. Jebkurai kultūras institūcijai saknēs jābūt vēlmei, lai to apmeklētu dažādi cilvēki, nevis tikai konkrēts cilvēku loks.

Šo gadu laikā esmu bijusi daudzviet, vadījusi seminārus un izveidojusies sadraudzība, un daudzi pasākumi tiek uzlaboti un uzlaboti. Piemēram, Laikmetīgās mākslas centrā, Latvijas Jaunā teātra institūtā, "Dirty Deal Teatro" notiek pieejami pasākumi. Arī reģionos ir labi piemēri – Lūznavas muiža ir pieejama un rīko iekļaujošus pasākumus.

Piedaloties izstādes veidošanā Grieķijā, uzzināju par

sensoru karti, kurā norādītas pasākuma vietas klusākas telpas, atpūtas zonas un citas, kas pasākumā svarīgi, piemēram, cilvēkiem ar autiska spektra traucējumiem. Latvijā šāda karte nav redzēta, bet tā noderētu grupai cilvēku, lai iepriekš zinātu pasākuma apstākļus. Man šķiet, ka par to, cik draudzīgs saturs, netiek runāts. Joprojām ļoti maz tiek domāts par vienkāršo valodu, kas ir universāls veids, lai īstenotu vides pieejamību mākslā un kultūrā.

Cenšos apsekot kultūras vidi un veidoju datu bāzi par pieejamību. Pagaidām šo informāciju ievietoju savas organizācijas "Colorize" *Facebook* lapā *facebook.com/colorize.ngo*.

DOMĀŠANAS MAIŅA

Nesen notikušo meistarklasi vadīja māksliniece ar invaliditāti Klēra Kaningema no Skotijas. Viņa pavēra pilnīgi citu perspektīvu. Sapratu, cik dziļi stereotipi ir mūsos pašos, cilvēkos ar invaliditāti, par to, kā sevi uztveram. Šos stereotipus lielā mērā mums uzlikusi ir sabiedrība. Kāpēc Latvijā nav mākslinieku, kas skaļi runātu par invaliditātes tēmu savos mākslas darbos? Māksla taču atspoguļo sabiedrību. Un šobrīd ir tā, ka viena sabiedrības daļa tajā iztrūkst... aizspriedumu un vēstures dēļ. Vajag drosmīgos, kas sāk rīkoties!

Latvijas Jaunā teātra institūta festivālā "Homo novus" jau otro gadu piedalās mākslinieki ar invaliditāti. Tai vajadzētu būt ikdienas normai.

Vides pieejamība ietver arī attieksmi – vai esi vai neesi gaidīts kādā pasākumā. Cilvēkiem ar invaliditāti vajag vairāk apmeklēt kultūras pasākumus. Tad arī veidotāji būs spiesti domāt par pieejamību. Diemžēl cilvēki ar invaliditāti pieraduši, ka daudzviet nevar iekļūt... arī vides pieejamība uz ielas ir tāda, ka reizēm jāsaņemas, lai izietu no mājām.

Darbojoties iekļaušanas jomā, man ir aizkustinoši redzēt, cik daudziem cilvēkiem ir interese. Skaisti būt ceļa sākumā un virzīties uz pilnībā iekļaujošu sabiedrību. Vēl tāls ceļš ejams, bet man ir ticība tam, ka pārredzamā nākotnē kultūras joma būs pieejama visiem.▲

Madaras Liepiņas foto

Izrāde zīmju valodā

Multimediālā izrāde "Drakula" ir nozīmīgs nedzirdīgo kultūras dzīves notikums. Tajā ir daudz vizuālo efektu un interesantu skatuves risinājumu. Izrādē aktieri runā zīmju valodā un tādējādi precīzi vēršas pie nedzirdīgo auditorijas. Šie visi nosacījumi rada iespēju nedzirdīgajiem skatītājiem izbaudīt izrādi pilnībā, jo nav jāskatās ne uz subtitriem, ne uz tulku, ne jāizmanto kādas tehnoloģijas, lai saprastu izrādes saturu. Uzvedumā piedalās LNS kultūras centra "Rītausma" trīs kolektīvi, kopumā – 40 nedzirdīgie amatiermākslinieki.

Izrādē izmantoti daudzi teātra izteiksmes līdzekļi, lai skatītāji varētu aizmirst reālo pasauli un baudīt izrādi, iegrimstot tumsas un gaismas valstībā. Ar sarkaniem tērpiem, grimu, gaismas efektiem, dekorācijām, dūmiem un kustībām tiek uzburta vampīru pasaule un 18. gadsimta vide. Vizuāli bagātajā izrādē ir maz teksta, daudz kustību un deju. To papildina foto projekcijas, mūzika, melodeklamācijas un skaņu efekti. Uzvedumam tiek nodrošināts tulkojums skaņu valodā.

Izrādes režisore ir Zane Bondare un horeogrāfe Dana Kalpiņa-Geida, kas veiksmīgā komandas darbā radījušas izrādi, kas pilnībā saprotama un pieejama nedzirdīgajiem, tādējādi veicinot šo cilvēku atvērtību kultūras norisēm. ▲

Inese Immure, laikraksta "Kopsolī" redaktore

SAJŪTU TEĀTRIS

Vai redze ir galvenā maņa, ar kuras palīdzību mēs uztveram izrādes? Iespējams, daudzi teiks "jā". Bet ko darīt tiem cilvēkiem, kam redze ir liegta? Atliek vien klausīties aktieru balsīs un iztēloties notiekošo uz skatuves.

Par šo jautājumu es aizdomājos, sākot studēt teātra režiju Latvijas Kultūras akadēmijas maģistrantūrā. Man šķita svarīgi, lai teātris būtu iekļaujošs un pieejams ikvienam neatkarīgi no veselības stāvokļa.

Studiju laikā nejauši iepazinos ar režisores Karolinas Žernītes radošo darbību, kura Viļņā nodibinājusi "Pojūčių teatras" (sajūtu teātri) Konsultējoties ar Karolīnu, izveidoju savu pirmo sajūtu izrādi "Grāmata Zīme", kura tika veidota, lai cilvēki ar redzes grūtībām izrādes saturu varētu piedzīvot paši – sadzirdot, sasmaržojot, sataustot. Ikviens izrādes apmeklētājs izrādi var baudīt ar acīm ciet. Šī man bija jauna un interesanta pieredze.

Nākamais solis tika sperts pandēmijas laikā, lai cilvēki varētu baudīt izrādes, neizejot no mājām. Pateicoties Valsts Kultūrkapitāla fondam un Ģertrūdes ielas teātrim, Sajūtu teātris iestudēja divas audio izrādes "Jums ir apdegušas ausis", kas ļauj aizceļot uz kādu valsti, un audio versiju izrādei "Grāmata Zīme" par aizliegtajām grāmatām Latvijā padomju laikā. Izrādes veidotas tā, lai klausītājs, uzliekot austiņas un apsēžoties krēslā, var piedzīvot notikumus un izbaudīt skaņas ne tikai abās ausīs, bet skaņu amplitūdu apkārt sev – aiz muguras, virs galvas, tepat līdzās un tālumā. Tādējādi radot sajūtu, ka klausītājs ir izrādes galvenais varonis.

Sajūtu teātra radošā darbība ir savā pirmsākumā. Nākotnē ir iecere radīt vēl citus jaunus un iekļaujošus kultūras notikumus Latvijā. ▲

Liena Šmukste, aktrise, režisore, sajūtu teātra aizsācēja Latvijā

SAJŪTU CEĻOJUMS

Raiņa un Aspazijas vasarnīcā Jāņa Pliekšāna ielā 5/7, Majoros, Jūrmalā radīta programma cilvēkiem ar redzes traucējumiem "Sajūtu ceļojums" – taktils sajūtu piedzīvojums, kas ļauj caur maņām – dzirdi, tausti un smaržu – iepazīt dzejnieku sajūtu pasauli un muzeju kā draudzīgu vietu cilvēkiem ar redzes grūtībām.

Saule, vējš, rozes, kafija, dzejas rindas, vēstules un atmiņas ir tikai dažas no iemīļotajām dzejnieku lietām, kas veido sajūtu ceļojumu Raiņa un Aspazijas vasarnīcā.

Zanes Grudules foto

Programma īpaši veidota cilvēkiem ar redzes grūtībām, bet pieejama ikvienam interesentam.

Sajūtu ceļojumā apmeklētāji aicināti sataustīt dzejnieku vaibstus, sasmaržot Alpu ziedus Raiņa herbārijā, pievienoties Aspazijai kafijas pauzē, kā arī aktieru Ievas Džindžas, Sandras Kļaviņas un Ģirta Krūmiņa pavadībā būs ļauts sadzirdēt un iztēloties to, ko sajūt rokas, bet neredz acis. Programma veidota sadarbībā ar Rīgas Strazdumuižas vidusskolu.

Programma radīta sadarbībā ar Sajūtu teātra radošo grupu, 2022. gadā saņemot Jūrmalas Gada balvu kultūrā "Par izcilu valsts un starptautiska mēroga kultūras notikumu veidošanu Jūrmalā".

Norisi atbalsta Valsts Kultūrkapitāla fonda mērķprogramma "KultūrELPA".

Astrīda Cīrule, Raiņa un Aspazijas muzeja vecākā eksperte

Audiogids vieglajā valodā

Dekoratīvās mākslas un dizaina muzejs (DMDM) ir pirmais Latvijā, kas sadarbībā ar Vieglās valodas aģentūru izveidojis audiogidu vieglajā valodā.

Audiogids ir izveidots muzeja pastāvīgajai ekspozīcijai "Klasiskās vērtības" un ļauj uzzināt par vairāk nekā 30 izstādes eksponātiem. Audiogida teksti ir veidoti vienkāršākā un kodolīgākā valodā, lai tie būtu saprotami ikvienam muzeja apmeklētājam, piemēram, arī cilvēkiem ar sliktākām valodas zināšanām vai intelektuālās uztveres traucējumiem. Tāpat bija svarīgi, lai teksts vieglajā valodā būtu ierunāts atbilstoši mērķauditorijas uztverei.

DMDM izglītības programmu kuratore Agrita Pore atzīst, ka "muzeju apmeklē ļoti dažādi cilvēki, līdz ar to ir vajadzīga atšķirīga pieeja. Piemēram, senioriem vieglāk ir saprast kodolīgāku un ne tik garu un izvērstu informāciju, cilvēkiem ar uztveres problēmām ir citas nepieciešamības, tāpat cilvēkiem, kas mācās latviešu valodu, ļoti noder vieglā valoda."

Audiogids vieglajā valodā ir bez maksas pieejams DMDM profilā lietotnē "SoundCloud". Lai to izmantotu, nepieciešams savs viedtālrunis un austiņas. Šos stāstus var klausīties arī ārpus muzeja jebkurā vietā ar interneta pieslēgumu.

Irīna Meļņika, Vieglās valodas aģentūras vadītāja

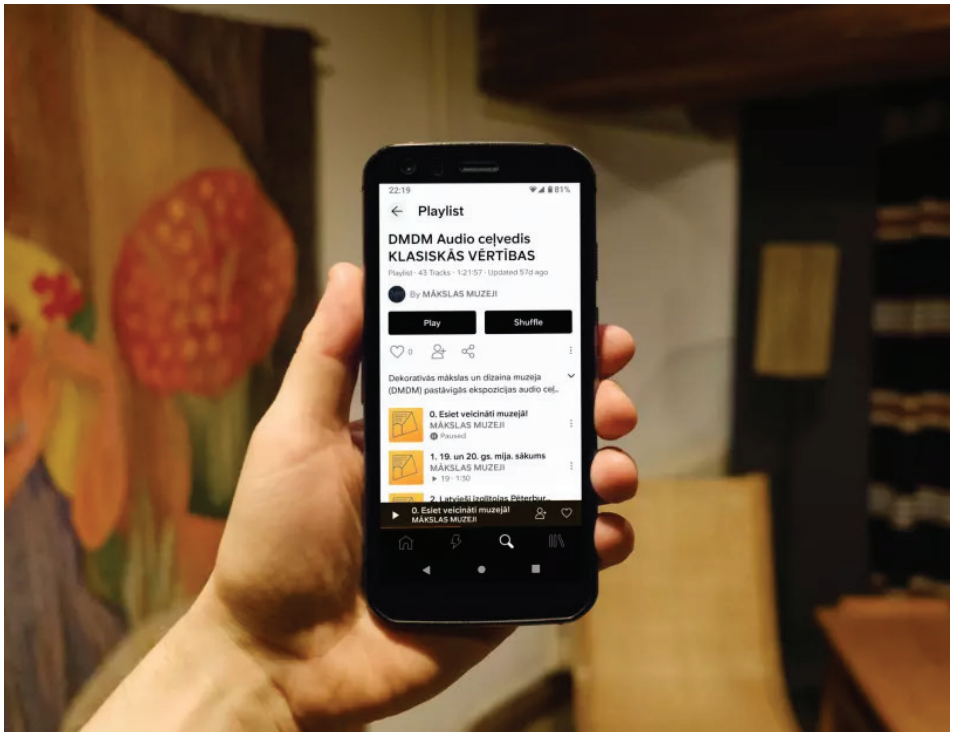

Foto: Dekoratīvās mākslas un dizaina muzejs